

Fundacja C.E.L.

Prezentacja wyników ewaluacji *ex post* programu Fundacji Centrum Edukacji Liderkiej „Czy jestem już sprawcą czy ofiarą?”

Finansowanie ze środków m.st. Warszawy – Dzielnicy Mokotów, w ramach zadania „Przeprowadzenie programów edukacyjno-korekcyjnych skierowanych do rodzin oraz osób doświadczających przemocy w rodzinie, stosujących przemoc w rodzinie oraz do świadków przemocy w rodzinie”

Projekt finansuje

Warszawa, grudzień 2011

Spis treści

Wprowadzenie.....	3
Motywy udziału w programie	3
Sposób realizacji zajęć	4
Oddziaływanie programu, przydatność zajęć.....	8
Propozycje modyfikacji.....	11
Ocena podsumowująca.....	12
Podsumowanie	13
Aneks – kwestionariusz ankiety	16

Wprowadzenie

W raporcie przedstawiam wyniki badań ewaluacyjnych programu Fundacji Centrum Edukacji Liderkiej „Czy jestem już sprawcą czy ofiarą?”, zrealizowanego przez **Małgorzatę Płocińską** i **Zofię Rybkę-Król** (27.09.11 – 06.11.11). Ewaluacja miała na celu poznanie motywów udziału w zajęciach oraz subiektywnych ocen ich uczestników dotyczących: sposobu wdrażania projektu, ewentualnego wpływu warsztatów na ich postawy, stopnia realizacji oczekiwań. Badania służyły także zebraniu zgeneralizowanych ocen programu oraz ewentualnych propozycji modyfikacji, dotyczących aspektów merytorycznych i organizacyjnych (zgromadzono także podstawowe dane socjodemograficzne).

Badania przeprowadzono za pośrednictwem ewaluacji *ex post* z wykorzystaniem ankiety audytoryjnej, wypełnianej przez uczestników bezpośrednio po zakończeniu ostatnich warsztatów oraz indywidualnych wywiadów pogłębionych, zrealizowanych od 7 do 11 grudnia 2011 roku. W pomiarze ankietowym wzięły udział wszystkie osoby obecne na ostatnich zajęciach (N=10), wywiadów udzieliły 4 wylosowane uczestniczki programu. Badania miały anonimowy (poufny) charakter i spełniały kryteria ewaluacji zewnętrznej.

W pomiarze ankietowym uczestniczyły wyłącznie kobiety, w wieku od 34 do 57 lat (średnia – 46 lat)¹, legitymujące się wykształceniem wyższym magisterskim (6 osób), licencjackim (2 osoby) albo ukończoną szkołą policealną (2 osoby). Określając swoją sytuację zawodową 4 respondentki zakresiły odpowiedź „kierownik, menager, wyższy urzędnik”, 2 badane wskazały, że wykonują wolny zawód (specjalistka), 1 osoba przebywała na emeryturze/rencie, także 1 uczestniczka była wyspecjalizowanym pracownikiem (technik), a 2 ankietowane wybrały opcję „inne”.

Motywy udziału w programie

Wszystkie ankietowane, proszone o wskazanie powodów udziału w zajęciach stwierdziły, że była to potrzeba doskonalenia wiedzy lub umiejętności pomocnych w wychowywaniu dzieci, a 8 osób zakresiło „lepsze poznanie siebie”. Wszystkie odpowiedzi zaprezentowano w tabeli poniżej.

¹ Wśród respondentek 4 osoby miały od 52 do 57 lat, 5 – od 42 do 45 lat, 1 osoba miała 34 lata.

Odpowiedzi na pytanie „Z jakich powodów wziął/wzięła Pan(i) udział w tych zajęciach?” (N=10)*

Odpowiedzi uwzględnione w kafeterii	N
Doskonalenie wiedzy lub umiejętności pomocnych w wychowywaniu dzieci	10
Lepsze poznanie siebie	8
Rozwój osobisty	4
Doskonalenie wiedzy lub umiejętności pomocnych w kształtowaniu relacji z rodzicami	4
Doskonalenie wiedzy lub umiejętności pomocnych w kształtowaniu relacji z innymi ludźmi (spoza rodziny)	4
Zdobycie wiedzy lub umiejętności przydatnych w rozwiązywaniu problemów osobistych	4
Doskonalenie wiedzy lub umiejętności pomocnych w kształtowaniu relacji z małżonkiem (życiowym partnerem lub partnerką)	3
Doskonalenie kompetencji zawodowych	0
Skierowanie, oddelegowanie (np. przez przełożonych)	0
Inne powody	0

* Dane nie sumują się do 10, gdyż respondentki mogły wskazać więcej niż jedną odpowiedź.

Sposób realizacji zajęć

Respondentki zostały poproszone o ocenę sposobu prowadzenia warsztatów na skali od 1 („bardzo źle”) do 5 („bardzo dobrze”). Wskazywano wyłącznie na dwie najwyższe noty. Komunikatywność i profesjonalne przygotowanie osób prowadzących uzyskały takie same średnie arytmetyczne – 4,9.

Odpowiedzi na pytanie „Jak ocenia Pan(i) zajęcia, w których brał(a) Pan(i) udział?”; skala od 1 („bardzo źle”) do 5 („bardzo dobrze”)

Kategorie oceny osób prowadzących	N	Min.	Maks.	Średnia
Komunikatywność	10	4	5	4,9
Profesjonalne przygotowanie	10	4	5	4,9

W trakcie wywiadów indywidualnych badane proszone o opis sposobu realizacji programu, mówiły o profesjonalizmie trenerek, ich zaangażowaniu w przebieg spotkań, co przekładało się na otwartość i ekspresję emocji respondentek biorących udział w zajęciach, pozwalającą – w ich opinii – na głębsze (samo)poznanie. Podawano przykłady właściwych, zdaniem badanych, reakcji osób prowadzących w sytuacjach napięcia czy konfliktu. Dostrzegane różnice w stylach prowadzenia warsztatów oceniane były pozytywnie, jako element wzbogacający przebieg zajęć. Zwracano uwagę na dużą empatię trenerek, a ich postawy określane były jako autentyczne (spójność przekazu). Respondentki podkreślały wartość realizowanych w trakcie zajęć ćwiczeń, wyrażającą się w ich praktycznej przydatności poprzez stwarzanie możliwości pogłębionej analizy relacji wewnątrzrodzinnych.

Kursywą przytaczam fragmenty wywiadów ilustrujące zaprezentowane uogólnienia. Cytaty poddane zostały nieznacznej korekcie, tak aby nie naruszyć ich oryginalności (dlatego pojawiają się błędy charakterystyczne dla wypowiedzi ustnych). Pytania wyróżniono wytłuszczoną czcionką, poszczególne fragmenty oddziela znak „●”.

– A czy mogłaby pani coś powiedzieć na temat sposobu prowadzenia tych zajęć?

– Znaczy mi się bardzo podobało, głównie ćwiczenia, bo to jest najbardziej takie obrazujące chyba, najbardziej takie, najbardziej widać z zewnątrz to, co się dzieje w domu. Omawianie tych zajęć, czy tam tych ćwiczeń konkretnie. To mi się podobało bardzo.

– A czy omawianie przez grupę, czy przez osobę prowadzącą?

– Jedno i drugie. I grupa dawała jakieś swoje komentarze i prowadzące również. No i oczywiście wyczekiwaliśmy na te komentarze prowadzących.

– Jak rozumiem, były celniejsze?

– Znaczy nie, to były takie wypowiedzi bardziej merytoryczne. A to, co powiedzmy, bo tam same kobiety były, to co mówiły tam dziewczyny, to było bardziej z serca, to co one widzą, to, co one czują. A prowadzące bardziej od strony merytorycznej to komentowały. Także taka różnica, nie znaczy, że „one były złe” czy „one były dobre”. One były bardzo cenne: i jedne, i drugie.

– A czy mogłaby pani coś powiedzieć na temat profesjonalizmu obu pań prowadzących. Czy ma pani tutaj jakieś do nich uwagi? Jakby pani opisała, czy różniły się te panie, ich sposób prowadzenia, role które odgrywały?

– Ja powiem tak. Mając trochę doświadczeń (...) [tu respondentka wymieniła różne formy pomocy psychologicznej, z której korzystała poza Fundacją CEL – przyp. MJS], to te zajęcia

[w Fundacji CEL – przyp. MJS] w ogóle się bardzo różnią. To są bardziej warsztatowe i nastawione na pracę niż na taką teorię.

– **To dobrze czy źle?**

– Dla mnie to jest o wiele lepiej, bo ja jestem zadaniowa. Bo ja mam jakieś zadanie i wiem, że coś muszę zrobić. Ja się lepiej w tym czuję, lepiej się odnajduję i dlatego te zajęcia (...) są bardzo cenne. Bardzo cenne. I zarówno Małgosia, jak i Zosia, one się zupełnie inaczej wypowiadały. One czasem dopowiadały jedna do drugiej, ale miały zupełnie inne spostrzeżenia, i to też było bardzo cenne. Bo Małgosia z innego punktu widzenia, Zosia z innego punktu widzenia. Czasami oczywiście było to zbieżne, ale czasami no jedna wychwyciła coś, czego druga nie, albo druga dopowiadała to, co tam pierwsza. Dla mnie to bardzo cenne. (...) Były dziewczyny [tzn. uczestniczki zajęć – przyp. MJS], które, że tak powiem, rozwalaly zajęcia, w sensie spóźniały się, ale to chyba na trzecich zajęciach wyszło. Wyszła taka nieprzyjemna sytuacja, w sensie, że wszystkie inne dziewczyny zwróciły tej jednej, spóźniającej się uwagę, bo po prostu tu rozwalalo totalnie zajęcia. Ale prowadzące, że tak powiem, dały na to czas, nie przeszły nad tym do porządku dziennego, żeby to wyjaśnić, żeby tę atmosferę oczyścić, bo atmosfera zrobiła się, chyba już na trzecich zajęciach bardzo ciężka, właśnie przez tę jedną osobę, która, no, nie wiem czy to styl bycia, czy co. Wszystko jedno. Ale one umiejętnie do tego podeszły, czyli nie uznały, że tego problemu nie ma, tylko wzięły, że tak powiem, za rogi. Także to ważne jest, bo to też uczy. ●

– Dziewczyny [tzn. trenerki – przyp. MJS] są fajne, bo gdzieś potrafią stworzyć taki klimat, który pozwala uczestnikom wejść w emocje. A dla mnie zajęcia warsztatowe po to, przede wszystkim, są, że gdzieś tak, w różne, sobie znane sposoby, potrafią uczestników doprowadzić do szloch. No tak już zupełnie, jakby nie, szczerze mówiąc, do szloch. I to wszystkie po kolei, bo o ile dobrze pamiętam, nie było osoby, która by się nie poryczała na tych zajęciach.

– **Dlaczego to jest takie ważne, żeby te emocje w ten sposób pokazywać?**

– (...) Moim zdaniem, jest to ważne dlatego, że tylko wtedy jesteśmy w stanie dotrzeć do tego, co naprawdę czujemy. Dopóki nie jesteśmy pod wpływem silnych emocji, to też kontrolujemy siebie mocno. I bardzo często gdzieś zamiatamy pod dywan to, co jest niewygodne. Natomiast tylko wtedy, gdy jesteśmy wprowadzeni w różne emocje, to też jesteśmy, o ile jest ta pomocna ręka, która nas dobrze poprowadzi, dotknąć tego, co rzeczywiście czujemy albo czego pragniemy. Często nawet do swoich potrzeb nie potrafimy dotrzeć, bo one są gdzieś spychane, zakopane i trudno jest nam.

– **A czy tutaj była ta „pomocna dłoń”, ta ręka, czy też nie?**

– Oczywiście, że tak. ●

– Po kolei, każdemu poświęcony czas. I w moim odczuciu, ja przynajmniej, czuję się bardzo zatroszczona i gdyby drugi raz były takie zajęcia, to bym na nie poszła.

– **A jak pani odbiera, trochę pani wspominała o tym, sposób prowadzenia tych zajęć?**

– Bardzo naturalny, obie dziewczyny są bardzo prawdziwe. (...) One są wielkimi empatkami, one to czują i osoba, która uczestniczy w tych zajęciach, też czuje, też czuje tę empatię. I myślę, że dzięki temu osiągają to, co osiągają. Bo ludzie się po prostu otwierają i jakby cel zajęć jest uzyskany.

– **A czy są jakieś różnice pomiędzy stylami prowadzenia zajęć?**

– Tak, zdecydowanie. (...) Ale one się nawzajem świetnie uzupełniają, one pasują, jak klucz do zamka. ●

– **A jak pani ocenia sam sposób prowadzenia (...) tej grupy?**

– No to oceniam po prostu rewelacyjnie. (...) Dla mnie ważne, że ktoś, jakby czuję, że mówi prawdę, że jest spójny. Ale nie mówi, coś takiego, co jedno by drugiemu zaprzeczało, tylko to jest logiczne i spójne. Więc to mi bardzo się podoba, że to są życiowe podejścia w ogóle do spraw. Bardzo mi się też podoba, jak gdyby wspierające, podejście do rodziny. Niezależnie od tego, jaka ta rodzina jest, jak jej poszczególne osoby funkcjonują, to znaczy, jak gdyby docenianie pozytywnych stron różnych osób. (...) No i bardzo mi się podoba to ich podejście, takie akceptujące, do ludzi. Bardzo. Uważam, że są bardzo autentyczne. ●

– **A jak pani ocenia sam sposób prowadzenia tych zajęć?**

– Ja mogę powiedzieć, że te dwie panie, na samym początku już, budziły moje zaufanie. A ja w ogóle krytycznie podchodzę (...). Panie są doświadczone, dobrze ze sobą współpracują i, no tu bym powiedziała, że tak jest, widać, że to są takie pasjonatki. I to chyba z mojego punktu widzenia jest najcenniejsze, że one rzeczywiście wierzą w to, co robią. Znalazły bardzo dobrą metodę, skonstruowały ten cykl zajęć w taki sensowny sposób. (...)

– **A jak pani ocenia atmosferę panującą na tych zajęciach? Pomiędzy uczestnikami?**

– No bardzo otwarta. Właśnie to było też fajne, ja też uważam, że ta grupa była ciekawa, znaczy skład grupy był rzeczywiście taki. No mnie satysfakcjonujący. I już na samym początku, może właśnie dzięki temu, że panie właśnie, tak jak mówiłam, wiedzą, jak te zajęcia prowadzić, to pozostałe osoby, już potem, jak ja, deklarowały, że czują, że to są zajęcia dla nich i co sprawiło, że tam, na wstępie, już się wytworzyła taka atmosfera zaufania i taka gotowość do otwartego dzielenia się swoimi sprawami.

– *A czy były jakieś napięcia, pojawiały się w trakcie tych kolejnych ćwiczeń, warsztatów i tak dalej?*

– *No więc właśnie uważam, że tam, stosunkowo mało napięć się pojawiało, w porównaniu z innymi grupami tego typu (...). No tam był taki wątek, że jedna osoba się spóźniła notorycznie i tak niektóre uczestniczki czuły się lekceważone. Ale też sposób, w jaki to zostało powiedziane, był bardzo OK i to przewentylowało atmosferę i właściwie, i tam, i jeszcze ta osoba, do której było to kierowane, też sensownie zareagowała. Także jak najbardziej zgodnie ze sztuką, także trzeba po prostu umożliwić wyrażenie tego typu obiekcji i usłyszenie przez tę osobę, do której to jest kierowane ich. I jeżeli ona była w stanie też tak, no na poziomie się do tego odnieść, no to też dobrze się złożyło. (...)*

– *A czy jakoś różniły się w stylu prowadzenia spotkań obie prowadzące?*

– *No, to uważam, że są po prostu to inne osobowości (...). Znacząco uważam, że dobrze uzupełniają się. ●*

Oddziaływanie programu, przydatność zajęć

Wszystkie ankietowane udzieliły twierdzącej odpowiedzi na pytanie „Czy w trakcie zajęć zdobył(a) Pan(i) jakieś nowe umiejętności lub wiadomości?”. Poproszone o wskazanie obszarów wpływu najczęściej stwierdzały, że program umożliwił im poznanie osobistych możliwości (9 odpowiedzi), poprawił samoocenę (7 odpowiedzi) i sposoby komunikacji (także 7 odpowiedzi). Co druga ankietowana uznała, że dzięki zajęciom lepiej poznała swoje ograniczenia (pozostałe odpowiedzi znajdują się w tabeli poniżej).

Wiedza i umiejętności zdobyte w trakcie zajęć (N=10)*

Odpowiedzi uwzględnione w kafeterii	N
Poznanie osobistych możliwości	9
Docenianie własnej wartości	7
Komunikacja	7
Poznanie osobistych ograniczeń	5
Asertywność – umiejętność wyznaczania granic w relacjach z innymi	4
Formułowanie celów i potrzeb	4
Negocjacje, rozwiązywanie konfliktów	2
Zasady współpracy z innymi	2
Wytrwałość w działaniu (realizacji celów)	2
Wiedza lub umiejętności zawodowe	1
Inne	0

* Dane nie sumują się do 10, gdyż respondentki mogły wskazać więcej niż jedną odpowiedź.

Badane uczestniczące w wywiadach indywidualnych mówiły, że udział w warsztatach uświadomił im znaczenie oddziaływania systemu rodzinnego na zachowania jego poszczególnych członków, w tym także wpływ socjalizacji w rodzinie pochodzenia i odgrywanych wówczas ról. Warsztaty uruchamiały procesy intrapsychicznego poznania. Respondentki relacjonowały, że dzięki programowi potrafiły lepiej kształtować wewnątrzrodzinne relacje (komunikację) dzięki zrozumieniu zarazem ich przyczyn, jak i skutków, takich jak poczucie złości wobec dzieci i złości dzieci kierowanej ku rodzicom. Mówiono także, że cenna była możliwość wymiany doświadczeń i obserwacji pomiędzy uczestniczkami warsztatów.

– *Właśnie więcej się o systemie rodzinnym dowiedziałam, jaki co ma wpływ i jak mogę dzieciakowi pomóc. (...) Generalnie chodziło o to, jaki wpływ ma to, co mamy w domu, to co robimy w domu, nasze zachowania czy nasza rodzina, czy nasze wcześniejsze pokolenia na to, jak nasze dziecko się zachowuje. I że pewne rzeczy się powtarzają, są schematyczne, i żeby się nie powtarzały, jeśli nie chcemy tego zrobić, musimy to przerwać. Jeśli chcemy, bo nikt nas nie zmusza, ale jak chcemy.* ●

– *Dla mnie najcenniejszym wątkiem tych zajęć to była ta analiza systemów rodzinnych. (...) Wiele sama w odpowiednim czasie zrobiłam (...) jeśli chodzi o mój rozwój osobisty. A jednocześnie miałam taki poważny problem z (...) [dzieckiem – przyp. MJS], wynikający też z (...) sytuacji rozwodowej. I mogę powiedzieć, że te zajęcia zwróciły moją uwagę na coś, czego ja (...) po tylu latach (...) samorozwoju, jakoś nie dostrzegałam. I to przypisuję właśnie, głównie temu wątkowi dotyczącemu analizy systemów rodzinnych. Uważam, że bardzo jest to ciekawe podejście. W ogóle podejście systemowe jest mi bliskie, a w odniesieniu do rodziny i jeszcze, w związku z tym, jak to było zrobione, to naprawdę było to, no otwarcie mnie na coś, co zupełnie inaczej postrzegałam przez lata całe. Więc taka wizja moja, bo pozostałe rzeczy, no świadomość własnych emocji, takie różne sprawy dotyczące komunikacji, no to po prostu nie jest to dla mnie jakies odkrycie, aczkolwiek oczywiście też to było cenne.*

– *(...) Czyli, jeżeli dobrze to zrozumiałem, co pani powiedziała, to najcenniejsze było to, że pani inaczej spojrzała na swój system rodzinny, tak?*

– *Tak.*

– *A czy wiązało się to tylko z tą sferą poznawczą, czy też nastąpiły jakieś zmiany za tym idące?*

– *No zdecydowanie, znaczy, dlatego to jest takie silnie działające, że najpierw uświadomienie sobie czegoś, a co za tym idzie, to spojrzenie w inny sposób na to, co się dzieje z (...) [moim dzieckiem – przyp. MJS] i uwzględnienie właśnie w tym systemie rodzinnym takich elementów, głównie dotyczących emocji, które zapewne mają wpływ na to, co się z nią działo. I miało to przełożenie na to, jak ja się zaczęłam z (...) [dzieckiem – przyp. MJS] komunikować, na co zwracać uwagę. I, no i ewidentnie, to przyniosło pozytywne efekty. ●*

– *[Program – przyp. MJS] bardziej uświadomił mi, jakie są przyczyny pewnych zachowań. Czyli gdzieś tam od przodków wychodzimy, dlaczego ja jestem tu, w takim miejscu i co spowodowało, że jestem w takim miejscu i co zrobić, żeby dziecku pomóc. Bo w ramach tego systemu rodzinnego rozrysowaliśmy, gdzie, czyja rola jest, że tak powiem. I wyszło mi na to, to może sobie uświadomiłam i staram się nad tym pracować, że (...) [syn – przyp. MJS] stara się zająć miejsce taty, czego nie wolno mu robić, to znaczy, nie w sensie, że nie wolno, bo on będzie robił, co mu się podoba. Ale moją rolą jest sprowadzanie go cały czas do roli dziecka, a nie mojego partnera. I to też mi bardzo mocno zajęcia uświadomiły. I tu się staram pracować nad tym. I to jest też bardzo cenne, żeby on nie niósł na barkach tego ciężaru życia dorosłego. On ma być dzieckiem, on ma się cieszyć i (...) ma, na tyle, na ile może w danej sytuacji, cieszyć się z tego, że jest dzieckiem. ●*

– *Była to właśnie dużo bardziej zresztą pogłębiona analiza, taka która jest mi potrzebna. Czyli nie tylko diagnoza sprawy, prawda, gdzie ja mogę tylko ręce rozłożyć i stwierdzić „no i cóż ja mam na to poradzić?”, i nic więcej. Teraz już znam okrutną prawdę, ale nie uchronię się przed nią. Tylko właśnie zastanawialiśmy się nad tym, właśnie, co pierwsze? Jakie są możliwe hipotezy, te hipotezy są różne. ●*

– *No i też skorzystałam z tej grupy, bo była wymiana naszych obserwacji jako rodziców albo matek właściwie. Co tam się działo? No omawialiśmy przede wszystkim genogramy swoje, druga rzecz, no to omawialiśmy kwestię złości. Złości własnej i naszych dzieci, i to też było dla mnie ważne, co pod tą złością się kryje i moją, i mojego dziecka potencjalnie. Też się upewniłam, co do tego, (...) i w ogóle bardzo mi pomogła taka analiza związana z wewnętrznym rodzicem i dzieckiem. Jak tego właściwie rodzica trochę poskromić w sobie. (...) I tutaj znowu ja akurat znam literaturę (...) [przedmiotu – przyp. MJS], tę koncepcję znam, ale w teorii to jest łatwe, a w praktyce to jest trudne. Więc, na przykład, w jednym momencie się intensywniej zajmowaliśmy tym, jak w sobie, no taki monolog wewnętrzny,*

krytyczny zamienić, na taki konstruktywny wobec siebie. No i to jest coś, co nie dzieje się bardzo szybko, tylko wymaga jakiś tam przejść, jakiś etapów psychicznych. Mnie to bardzo pomogło i mi dostarczyło takiego, myślę, że zbudowało trochę moje poczucie wartości. (...) Poza tym właśnie wyszłam z tego warsztatu z takim przeświadczeniem, że wiele rzeczy mam poukładanych, czyli te moje wątpliwości (...) to się uspokoiły. Że postępuję, w zasadzie, OK. ●

– Bo w potocznym rozumieniu na przykład jak dziecko jest niegrzeczne, no to czemu ono jest niegrzeczne? (...) Nasze myślenie jest takie prostolinijne, a tutaj jest takie wyjście poza schemat, że jakby z zupełnie innego punktu widzenia powiedzmy. To jest takie zastanowienie się nad tym, jakie są przekazy w rodzinie i to nie jest dla mnie takie przytłaczające, tylko ja naprawdę wiem, że ja coś mogę z tym zrobić. I naprawdę sobie przypominam o tym, że jak moje dziecko coś robi i ten, to przynajmniej mogę postawić sobie hipotezę, ona nie musi być prawdziwa, że coś się dzieje w naszej relacji, czy coś takiego, co to powoduje albo sprzyja temu. A nie jest to na przykład fanaberia jakaś (...), no mogę się temu też przyglądać dzięki temu. ●

Ankietowane dokonując oceny przydatności zajęć, na skali jak poprzednio, nie zaznaczyły dwóch najniższych wartości. Najczęściej zakreślano czwórki i piątki (trójki odnotowano w pojedynczych przypadkach). Zarówno w odniesieniu do wiedzy, jak i umiejętności średnie arytmetyczne wyniosły 4,7.

Odpowiedzi na pytanie „Jak ocenia Pan(i) zajęcia, w których brał(a) Pan(i) udział?”; skala od 1 („bardzo źle”) do 5 („bardzo dobrze”)

Kategorie oceny	N	Min.	Maks.	Średnia
Przydatność zajęć ze względu na poszerzenie lub utrwalenie wiedzy	10	3	5	4,7
Przydatność zajęć ze względu na poszerzenie lub utrwalenie umiejętności	10	3	5	4,7

Propozycje modyfikacji

Co druga ankietowana udzieliła twierdzącej odpowiedzi na pytanie: „Gdyby istniała taka możliwość, to czy zmienił(a)by Pan(i) coś w tych zajęciach?”. Wyniki znajdują się w tabeli poniżej. Najwięcej wskazań dotyczyło zwiększenia liczby ćwiczeń (4 odpowiedzi). Także

w trakcie wywiadów indywidualnych odnotowano opinię, że tych elementów zajęć mogłoby być więcej.

– *Aczkolwiek mi trochę brakowało, pod koniec mówiłam, więcej takich praktycznych ćwiczeń w odniesieniu do komunikacji. Ja się więcej tego spodziewałam, a to tak nagle się urwało. I to można, już tak z perspektywy szczególnie, to widzę, że to jednak był minus tych zajęć. Ale to przypisuję temu, że tam jest bardzo szeroka oferta. I być może, w związku z tym, panie wolą nie zawierać wszystkiego, co możliwe, w tym jednym cyklu, bo mają jakieś inne propozycje. Ale z mojego punktu widzenia, jak ja jestem tak bardzo zajęta, to ja wolałam to mieć tam, bo było rzeczywiście dużym wysiłkiem czasowym, energetycznym, okupiony, że się, że chodziłam na te zajęcia.*

Propozycje modyfikacji zajęć (N=5)*

Odpowiedzi uwzględnione w kafeterii	N
Większa liczba ćwiczeń	4
Warunki lokalowe	2
Wydłużenie czasu zajęć	1
Termin zajęć	0
Skrócenie czasu zajęć	0
Mniejsza liczba ćwiczeń	0
Osoby prowadzące	0
Zmniejszyć liczebność grupy	0
Zwiększyć liczebność grupy	0
Wyposażenie sal	0
Materiały wykorzystywane w trakcie zajęć	0
Inne	0

* Dane nie sumują się do 5, gdyż respondentki mogły wskazać więcej niż jedną odpowiedź.

Ocena podsumowująca

Średnia arytmetyczna oceny „ogólnej atrakcyjności zajęć” to 4,8 (skala jak poprzednio). Badane zakreślały wyłącznie czwórki lub piątki. Uczestniczki pomiaru poproszone zostały także o ewaluację stopnia spełnienia oczekiwań, związanych z udziałem w zajęciach. Tym

razem posługiwały się skalą od 0 („w ogóle”) do 6 („całkowicie”). Najniższa wystawiona nota to 4 („w dużym stopniu”), najwyższa – 6; średnia arytmetyczna – 5,2. Najwięcej było piątek („w bardzo dużym stopniu”) i szóstek (po cztery wskazania).

Odpowiedzi na pytanie „W jakim stopniu spełnił(a) Pana(i) swoje oczekiwania związane z uczestnictwem w zajęciach?”; skala od 0 („w ogóle”) do 6 („całkowicie”)

N	Min.	Maks.	Średnia
10	4	6	5,2

Respondentki biorące udział w jakościowej części ewaluacji, dokonując generalnej oceny programu, wypowiadały wyłącznie pozytywne opinie. Polecały ten program innym osobom, które doświadczały podobnych problemów.

– *To miejsce, już teraz, to każdemu polecam bardzo gorąco (...) w kontekście wychowania dzieci, ale nie tylko.* ●

– *Ja powiem tak. Ja byłam bardzo zadowolona z tych zajęć i bardzo dużo wyniosłam.* ●

Podsumowanie

- **Motywy udziału w programie**

Ankietowane, opisując motywy udziału w programie, wskazywały głównie na dwa obszary – **potrzeby związane z poprawą jakości relacji wewnątrzrodzinnych oraz samopoznanie i rozwój.**

- **Sposób realizacji zajęć**

Uczestniczki pomiaru ankietowego **wysoko oceniły pracę trenerek.** Ich komunikatywność oraz profesjonalne przygotowanie ewaluowano, zakreślając wyłącznie jedną z dwu najwyższych not na pięciopunktowej skali (średnie arytmetyczne: 4,9). **Ocena ilościowa znalazła potwierdzenie w wypowiedziach respondentek udzielających**

wywiadów indywidualnych. Badane relacjonowały, że trenerki postrzegane były jako profesjonalistki zaangażowane w pracę, formułujące spójne przekazy i potrafiące nawiązać empatyczną relację z uczestniczkami zajęć. Postawa osób prowadzących – w opinii respondentek – przekładała się na **właściwą atmosferę relacji interpersonalnych w trakcie spotkań, umożliwiającą otwartość i ekspresję emocji.** Spośród technik realizacji programu największe uznanie znalazły ćwiczenia, które, zdaniem badanych, należały do najbardziej skutecznych form aktywizacji uczestniczek.

- **Oddziaływanie programu, przydatność zajęć**

W ankietach **wszystkie badane stwierdziły, że udział w programie wiązał się ze zdobyciem przez nie nowych wiadomości lub umiejętności.** Co najmniej połowa grupy wskazała na poznanie osobistych ograniczeń i możliwości, docenianie własnej wartości, sferę komunikacji. Materiał zebrany w trakcie wywiadów indywidualnych pozwala na pogłębienie wglądu w zmiany w postawach respondentek, jakie w opinii wypowiadających się osób wiązały się z ich udziałem w warsztatach. Badane relacjonowały, że uległa **zmianie ich perspektywa postrzegania systemów rodzinnych,** uświadomiły sobie przyczyny zaburzeń i znaczenie (skutki) odgrywania różnych ról zarówno przez nie, jak i przez ich najbliższych. Wypowiadające się osoby opisywały **procesy intrapsychicznego poznania,** które dokonywały się w trakcie i wskutek zajęć. Zmiany te przekładały się także na **poprawę relacji interpersonalnych z najbliższymi.**

- **Propozycje modyfikacji**

Postulaty zmian zgłosiła połowa ankietowanych, najczęściej dotyczyły one zwiększenia liczby ćwiczeń. Także w trakcie wywiadów indywidualnych odnotowano taką opinię.

- **Ocena podsumowująca**

Subiektywne oceny dokonywane przez uczestniczki zajęć, odpowiadające na pytania ankiety, świadczą o tym, że **zajęcia uznano za atrakcyjne** (średnia arytmetyczna: 4,8; skala pięciopunktowa), **spełniające oczekiwania respondentek** co najmniej „w dużym stopniu”, a w większości przypadków „w bardzo dużym stopniu” lub „całkowicie”. Uczestniczki wywiadów indywidualnych generalnie wysoko oceniały program, rekomendując go innym osobom znajdującym się w podobnej sytuacji.

Odpowiedzi na pytania ankietowe oraz wypowiedzi uczestniczek wywiadów indywidualnych dowodzą, że, zdaniem respondentek, program spełnił ich potrzeby (oczekiwania), został dobrze zrealizowany oraz przyczynił się do zmiany ich postaw zgodnej z założeniami projektu. Ponadto, badane relacjonowały, że udział w zajęciach przekładał się na zmiany w relacjach z osobami najbliższymi, zmiany te oceniano jako pozytywne.

MJ Sochocki

Aneks – kwestionariusz ankiety

ANKIETA

Ankieta, o wypełnienie której Pana(ią) prosimy ma na celu poznanie opinii uczestników szkoleń i warsztatów prowadzonych przez Fundację C.E.L. Ankieta ta ma charakter anonimowy i jej celem **nie** jest ocena konkretnych osób, a Pana(i) odpowiedzi posłużą do utworzenia zbiorczych zestawień statystycznych.

1. Z jakich powodów wziął/wzięła Pan(i) udział w tych zajęciach?

(Prosimy zaznaczyć dowolną liczbę odpowiedzi poprzez zakreślenie kółkiem właściwego numeru)

1. Lepsze poznanie siebie 2. Rozwój osobisty 3. Doskonalenie wiedzy lub umiejętności pomocnych w wychowywaniu dzieci 4. Doskonalenie wiedzy lub umiejętności pomocnych w kształtowaniu relacji z małżonkiem (życiowym partnerem lub partnerką) 5. Doskonalenie wiedzy lub umiejętności pomocnych w kształtowaniu relacji z rodzicami	6. Doskonalenie wiedzy lub umiejętności pomocnych w kształtowaniu relacji z innymi ludźmi (spoza rodziny) 7. Zdobycie wiedzy lub umiejętności przydatnych w rozwiązywaniu problemów osobistych 8. Doskonalenie kompetencji zawodowych 9. Skierowanie, oddelegowanie (np. przez przełożonych) 10. Inne powody, prosimy wpisać..... .....

2. Czy w trakcie zajęć zdobył(a) Pan(i) jakieś nowe umiejętności lub wiadomości?

1. **Tak** – prosimy wskazać je na liście poniżej ↓

- I. Poznanie osobistych możliwości
- II. Poznanie osobistych ograniczeń
- III. Asertywność – umiejętność wyznaczania granic w relacjach z innymi
- IV. Docenianie własnej wartości
- V. Formułowanie celów i potrzeb
- VI. Komunikacja
- VII. Negocjacje, rozwiązywanie konfliktów
- VIII. Zasady współpracy z innymi
- IX. Wiedza lub umiejętności zawodowe – prosimy wpisać jakie.....
- X. Wytwałość w działaniu (realizacji celów)
- XI. Inne, prosimy wpisać.....

2. **Nie**

3. Jak ocenia Pan(i) zajęcia, w których brał(a) Pan(i) udział?

Odpowiedzi prosimy zaznaczyć na skali, gdzie 1 oznacza „bardzo źle”, zaś 5 „bardzo dobrze”.

W każdej linijce należy zaznaczyć kółkiem jedną cyfrę

a) komunikatywność osób prowadzących	1	2	3	4	5
b) profesjonalne przygotowanie osób prowadzących	1	2	3	4	5
c) przydatność zajęć ze względu na poszerzenie lub utrwalenie wiedzy	1	2	3	4	5
d) przydatność zajęć ze względu na poszerzenie lub utrwalenie umiejętności	1	2	3	4	5
e) ogólna atrakcyjność zajęć	1	2	3	4	5

4. W jakim stopniu spełnił(a) Pan(i) swoje oczekiwania związane z uczestnictwem w zajęciach?

(Prosimy wskazać odpowiedź poprzez zakreślenie kółkiem właściwego numeru)

0	1	2	3	4	5	6
W ogóle	W bardzo małym	W małym	W średnim	W dużym	W bardzo dużym	Całkowicie

5. Gdyby istniała taka możliwość, to czy zmienil(a)by Pan(i) coś w tych zajęciach?

1. **Tak** – na liście poniżej prosimy wskazać co należałoby zmienić

- I. Termin zajęć
- II. Wydłużenie czasu zajęć
- III. Skrócenie czasu zajęć
- IV. Większa liczba ćwiczeń
- V. Mniejsza liczba ćwiczeń
- VI. Osoby prowadzące
- VII. Zmniejszyć liczebność grupy
- VIII. Zwiększyć liczebność grupy
- IX. Warunki lokalowe
- X. Wyposażenie sal
- XI. Materiały wykorzystywane w trakcie zajęć
- XII. Inne (prosimy wpisać)

<i>W tym miejscu można wpisać uwagi, propozycje, sugestie itp.</i>

2. **Nie**

Na koniec prosimy jeszcze o podanie kilku informacji o sobie. Przypominamy, że są one objęte tajemnicą, anonimowe i posłużą nam wyłącznie do obliczeń statystycznych.

6. Jakie ma Pan(i) wykształcenie?

- 1) niepełne podstawowe
- 2) podstawowe
- 3) gimnazjalne
- 4) zasadnicze zawodowe
- 5) niepełne średnie
- 6) średnie
- 7) pomaturalne (policjalne)
- 8) student bez dyplomu licencjata
- 9) student z dyplomem licencjata
- 10) niepełne wyższe
- 11) wyższe licencjackie
- 12) wyższe magisterskie
- 13) tytuł naukowy (doktor i wyżej)

7. Prosimy o określenie Pana(i) sytuacji zawodowej

- 1) emerytura lub renta
- 2) student, uczeń
- 3) niezatrudniony/a
- 4) prywatny przedsiębiorca
- 5) rolnik
- 6) wolny zawód, specjalista
- 7) nauczyciel, pedagog
- 8) kierownik, menager, wyższy urzędnik
- 9) technik, wyspecjalizowany pracownik
- 10) pracownik niższego szczebla (usługi, administracja)
- 11) robotnik, pracownik fizyczny
- 12) inne

8. Prosimy o określenie płci poprzez zakreślenie kółkiem odpowiedniego numeru.

- 1. kobieta
- 2. mężczyzna

9. Prosimy podać swój rok urodzenia:

Bardzo dziękujemy za poświęcenie czasu i wypełnienie ankiety!